

УДК 331:332

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Перчук О.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

В статті розглядаються проблемні питання функціонування підприємств сфери теплопостачання в контексті поточного реформування в напрямку децентралізації сфери житлово-комунального господарства країни. Дані питання досліджено у взаємозв'язку з процесами змін в системі місцевого самоврядування країни та децентралізації фінансової сфери.

Ключові слова: децентралізація, ефективність, житлово-комунальне господарство, підприємства теплових мереж, проблеми, реформування, тариф.

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство та місцеве самоврядування – одні з найскладніших і водночас найбільш значущих сфер державної політики, що впливають на життя всієї країни, і в теперішніх умовах перебувають на вході значних змін. Мова йде про процеси децентралізації, які захопили Україну. Вони відбуваються як у житлово-комунальному господарстві, так і в межах всієї фінансової системи держави – децентралізація як у випадку із забезпеченням теплом та основними комунальними послугами, так і зі зміцненням фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

Якщо необхідність надання більшої фінансової автономії на місцевий рівень була актуальною протягом довгого часу, то низькі ціни на основні комунальні послуги весь час відклали вирішення проблем у житлово-комунальному господарстві. Але поступове підвищення ціни на газ та тарифів на комунальні послуги у 2014-2015 рр. стали точкою неповернення, надали особливої ваги та актуальності реформі системи централізованого постачання тепла та гарячої води, оновлення житлового фонду і, саме головне, – відходу від монополії ЖЕКів та створення умов для прозорого ринкового ціноутворення на комунальні послуги.

Проблеми, які накопичились у житлово-комунальному господарстві, не вдавалося вирішити до цього часу через невідповідність собівартості та ціни на послуги, нестачу коштів у державному бюджеті, дефіцитності місцевих бюджетів. Все це пояснює неспроможність влади та органів місцевого самоврядування підтримувати в належному стані та оновлювати відповідні основні фонди. Особливого значення набуває впровадження інноваційних підходів для надання якісних житлово-комунальних послуг мешканцям територіальної громади, що обумовлено необхідністю забезпечення комфортності житла та надійності функціонування комунальної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку житлово-комунального господарства й пошуку шляхів підвищення ефективності його функціонування, поліпшення якості житлово-комунальних послуг досліджувалися багатьма вітчизняними й російськими науковцями, зокрема, Л. Бражниковою, Н. Гурою, В. Дорошенко, Г. Онищуком, І. Осипенком, В. Полуяновим, Г. Ряховською, Г. Филюком та ін.

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів проблеми фінансування заходів з реформування ЖКГ присвячені наукові праці Амоші О. І., Богачова С. В., Бражникової Л. Н., Гайко С. Ю., Петрушевського Ю. Л., Тітяєва В. І., Тормосова Р. Ю. та інших вчених, проте, за рідкісним винятком, основна увага в дослідженнях приділяється проблемам тарифоутворення, залучення приватного капіталу, іноземних інвестицій.

Мета статті є дослідження сучасних умов функціонування основних суб'єктів сфери постачання в Україні, вивчення проблем діяльності комунальних підприємств теплових мереж в умовах децентралізації влади, фінансової сфери та сфери ЖКГ.

Виклад основного матеріалу. Основні правові, економічні та організаційні засади діяльності на об'єктах сфери теплопостачання в Україні визначені, зокрема, Законом України «Про теплопостачання», який регулює відносини, пов'язані з виробництвом, транспортуванням, постачанням та використанням теплової енергії з метою забезпечення енергетичної безпеки України, підвищення енергоефективності функціонування систем теплопостачання, створення і удосконалення ринку теплової енергії та захисту прав споживачів та працівників сфери постачання [2].

Постачання теплової енергії споживачам здійснюється тепло-генеруючими, теплотранспортуючими і теплопостачальними організаціями, які на даний час підпорядковані різним відомствам (Мінпаливенерго, Міністерству житлово-комунального господарства, місцевій владі та іншим). В Україні функціонує 21 обласне і 17 міських об'єднань та підприємств комунальної теплоенергетики [5].

У структурі виробництва теплової енергії котельні складають 56,2%, ТЕС, АЕС, ТЕЦ та КГУ – 41, 2%, частка джерел, що використовують нетрадиційні або поновлювані джерела енергії, становить 2,6% (рис. 1). Частка централізованого опалення у загальній структурі теплопостачання України складає близько 42%, централізованою системою теплопостачання забезпечується близько 60% загальної площі, гарячим водопостачанням понад 40% загальної площі житлового фонду України. Загальний виробіток теплової енергії ТЕЦ, котельнями різного призначення, індивідуальними генераторами тепла та іншим джерелами складає порядку 230-240 млн. Гкал на рік [3].

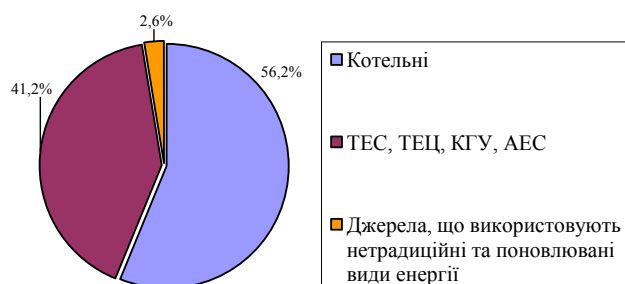

Рис. 1. Структура виробництва теплової енергії в розрізі джерел теплової енергії

За існуючих умов основними споживачами теплової енергії є саме житлово-комунальний сектор (44%), промисловість (35%) та інші галузі економіки (близько 21%) йдуть за ним.

Структуру споживання теплової енергії, реалізованої сферою теплопостачання за 2015 рік, представлено на рис. 2. Для потреб населення спожито 37745 тис. Гкал (78,1%), бюджетними установами – 5902 тис. Гкал (12,2%), іншими споживачами (крім населення) – 4702 тис. Гкал (9,7%) [3].

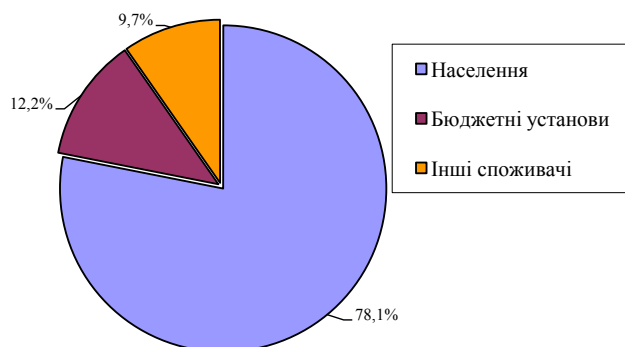

Рис. 2. Структура реалізації теплової енергії за категоріями споживачів у 2015 році

На сьогоднішній день можна виділити низку слабких місць та проблем системи централізованого теплозабезпечення та постачання гарячої води в Україні:

1. Технічна відсталість системи, що характеризується високим рівнем фізичного та морального зносу. Значною проблемою теплового господарства є низька надійність теплотрас і їх незадовільна теплоізоляція.

На початок 2014 року у застарілому та аварійному стані знаходилось 5,6 тис. км теплових і парових мереж, що становить 15,7% від їх загальної протяжності (для порівняння: за підсумками 2010 року вимогам технічної експлуатації не відповідало 13,1% мереж). У 2011 року – зафіксовано близько 6,5 тис. аварійних мереж. При нормі перекладання тепломереж – 900 км щорічно, замінюється тільки 500 км, мережі відремонтовані лише на 45%.

2. Низька ефективність системи, значний рівень втрат теплової енергії. Внаслідок технічної відсталості устаткування та високого рівня його фізичного зносу втрати теплової енергії складають понад 12 млн. Гкал щорічно, що становить близько 12% обсягів виробленої теплової енергії (або 13% обсягів відпущеної теплової енергії). У перерахунку на природний газ – понад

2,1 млрд куб. м або 15% його загального споживання галуззю

Втрати теплової енергії в теплових мережах склали у 2014 році 15,3% та 15,7% – у 2015 році, при цьому нормативні витрати теплової енергії, враховані при формуванні тарифів на теплову енергію, лише склали 13,6%.

3. Неefективна структура споживання енергоресурсів, орієнтована на надмірне споживання газу. Природний газ є основним видом палива, що використовується для централізованого теплопостачання в Україні, його частка становить від 60 до 90% у структурі собівартості теплової енергії. У 2015 році домінуючим видом палива при виробництві теплової енергії був природний газ – 90,4%, частка вугілля становила 4,4%, тепла енергія, вироблена на АЕС, – 2,5%, з нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії – 2,6%, з інших видів палива – 0,1%.

4. Низький рівень забезпечення приладами обліку та регулювання теплової енергії. Підвищення рівня енергоефективності в сфері теплопостачання неможливе без забезпечення 100-відсоткового приладового обліку теплової енергії. Протягом 2015 року Національною комісією, що здійснює державне регулювання в сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) було схвалено інвестиційні програми на 2015 рік 89 суб'єктам господарювання у сфері теплопостачання, якими, зокрема, передбачено встановлення 10369 будинкових приладів обліку теплової енергії.

Станом на кінець 2015 року середній показник оснащеності житлових будинків приладами обліку теплової енергії (від кількості теплових вводів) складав 53%. Найнижчі показники оснащеності будинками засобами обліку теплової енергії у Тернопільській (7%), Полтавській (25%), Черкаській (37%), Одеській (28%), Харківській (37%), Волинській (39%), Дніпропетровській (41%), Чернігівській (45%) областях.

Середній показник оснащеності підприємств комунальної теплоенергетики засобами обліку фактичного відпуску з генеруючих джерел теплової енергії по країні становить 98%. Найнижчі показники оснащеності підприємств комунальної теплоенергетики засобами обліку фактичного відпуску теплової енергії у Вінницькій (96%), Київській (96%), Одеській (94%), Харківській (94%) області та м. Київ (95%).

Для досягнення 100% обліку споживання теплової енергії на виконання завдань Уряду щодо проведення розрахунків за спожиті комунальні послуги виключно за показниками приладів обліку необхідним є стимулювання інвестиційних заходів та програм щодо встановлення у багатоквартирному житловому фонді приладів комерційного обліку споживання теплової енергії.

5. Неefективна система державної підтримки. Характерною рисою бюджетної підтримки є здійснення її на безповоротній основі. Також в галузі використовується цінова дискримінація, яка полягає в тому, що для різних груп споживачів встановлені різні тарифи. Тому в цілому по підприємству розраховується середній тариф, діє, так званий, механізм «перехресного субсидювання», дотацій і пільг. Вироблена в українській практиці система пільг, субсидій, а також прямих і опосередкованих дотацій додатково поглиблює

проблематику реального встановлення фінансово-економічної результативності комунальних підприємств теплових мереж муніципального рівня. При цьому поступово формується модель «залежного» муніципального району: залежного від дотацій і від додаткових (диференційованих) нормативів відрахувань за податками, залежного від субвенцій при виконанні делегованих йому повноважень.

6. Низька інвестиційна привабливість галузі. Формування суб'єктами господарювання у сфері теплопостачання заходів інвестиційних програм не завжди є обґрунтованими та першочерговими, що свідчить про відсутність на підприємствах теплоенергетики довгострокового планування розвитку об'єктів теплопостачання.

Норматив перерахування коштів на поточний рахунок теплопостачальницької або теплогенеруючої організації відповідно до вимог Порядку розподілу коштів, що надходять на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з постачальниками природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки, затв. постановою КМУ від 18.06.2014 р. № 217, не забезпечує в повному обсязі надходження коштів для виконання інвестиційних програм та повернення залучених коштів міжнародних фінансових установ.

У 2015 році НКРЕКП було схвалено 89 інвестиційних програм на загальну суму 927 760 тис. грн., джерелами фінансування яких стали [3]:

- амортизаційні відрахування – 347 754 тис. грн.;
- виробничі інвестиції з прибутку – 467 110 тис. грн.;
- інші кошти, що не підлягають поверненню (невикористані кошти попередніх періодів та інші кошти) – 109 429 тис. грн.;
- позичкові кошти, що підлягають поверненню – 3 467 тис. грн.

Фактично профінансовано на кінець 2015 року на 357 705 тис. грн.

7. Неповний та невчасний обсяг розрахунків споживачів за теплову енергію та комунальні послуги. Однією з причин низького рівня оплати за житлово-комунальні послуги є неспроможність підприємств надавати послуги в повному обсязі, знизити їх собівартість. Все це зумовлює зростання незадоволення серед населення.

8. Незадовільний стан якості надання послуг теплопостачання, відсутність стимулів до підвищення їх якості. Побутові споживачі, в основному, звертають увагу на якість послуг, хочуть мати можливість змінювати температуру опалення в будинку, а також включати і виключати опалення за власним бажанням та не залежати від опалювальних періодів. Споживачі також хочуть мати можливість швидко та легко вирішувати питання, пов'язані з обслуговуванням та розрахунками.

9. Високий рівень монополізації ринку та низький рівень прозорості системи ціноутворення на послуги централізованого теплопостачання та забезпечення гарячою водою.

Проте, безумовно, в першу чергу слід почати з найбільшої проблеми, яка існує на сьогоднішній день – питання ціноутворення, оскільки на даний час в Україні встановлення тарифів на централізоване постачання тепла та гарячої води відноситься до компетенції спеціального органу – Національної комісії, що здійснює державне регулювання в сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). Сам же порядок формування такого роду тарифів визначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 01.06.2011, № 869.

Саме після рішення НКРЕКП № 1171 від 31 березня 2015 року відбулося безпрецедентне підвищення тарифів на централізоване опалення та постачання гарячої води. В підсумку, вартість таких послуг, наприклад в м. Києві, для опалювального сезону 2015/2016 рр. зростає майже вдвічі (рис. 3).

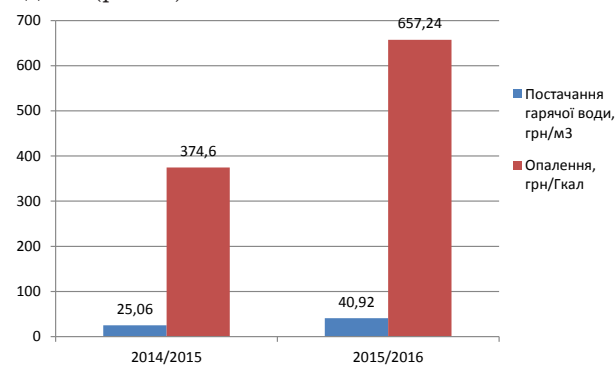

Рис. 3. Тарифи на централізоване постачання гарячої води та опалення в м. Київ

Якщо розглянути динаміку середньозважених тарифів на теплову енергію в Україні, то можемо спостерігати значне зростання (табл. 1).

Якщо подивитися структуру існуючого в Україні тарифу на постачання тепла та централізоване постачання гарячої води, то можна побачити, що від 84 до 97% складають витрати на виробництво тепла, де 8,8% становлять витрат на транспортування виробленого тепла. Фактично, це є перше джерело для скорочення вартості таких послуг у випадку переходу від централізованого до децентралізованого забезпечення вищезазначених послуг.

Структуру середньозваженого тарифу на теплову енергію для потреб населення представлено на рис. 4.

Відмова від централізованого опалення та постачання гарячої води дозволить скоротити і втрати тепла при транспортуванні, що дасть можливість майже двічі скоротити споживання газу, з якого на 60-70% складається собівартість даних послуг. Всі ці першочергові заходи призведуть до

Таблиця 1

Динаміка середньозважених тарифів на теплову енергію для різних груп споживачів

Група споживачів	станом на 01.01.2015 р., грн./Гкал	станом на 31.12.2015 р. грн./Гкал	Відхилення, %
Населення	312,72	539,16	+71,46
Бюджетні установи	1131,73	1278,6	+12,98
Інші споживачі	1018,33	1157,39	+13,66

значного скорочення витрат на виробництво тепла та гарячої води для населення за відсутності необхідності «обігрівати вулиці» теплотрасами, які мають низький рівень енергоефективності, та дозволить скоротити споживання дорогих енергоресурсів (зокрема газу).

За даними НКРЕКП, вартість теплової енергії і послуг централізованого опалення для населення має зрости у 2016 р. на 75-90%, а на гаряче водопостачання – до 63-78 гривень за кубометр. І якщо після зростання тарифів у листопаді 2014 року частка витрат домогосподарств на утримання житла, комунальні послуги під час опалювального сезону 2014/2015 становила майже 15% у структурі споживчих витрат [2], то очевидно, що із підвищенням тарифів на постачання тепла та гарячої води для сезону 2015/2016 майже вдвічі, цей показник зріс також. Що буде після чергового підвищення тарифів у 2016 році можна тільки уявити.

Для порівняння, у Німеччині частка витрат домогосподарств на утримання житла, опалення, водопостачання складає близько 23% від загального обсягу споживчих витрат. Проте в даному випадку мова йде про переважання децентралізованого забезпечення майже всіма видами комунальних послуг (окрім постачання води та водовідведення), що значно скорочує собівартість таких послуг та сприяє скороченню витрат, які виникають під час транспортування.

Таким чином після запланованого чергового підвищення тарифів на опалення та гарячу волю у липні 2016 року для населення не залишиться іншого виходу, як шукати альтернативні шляхи забезпечення себе теплом, поступово відмовлятися від централізованої системи постачання комунальних послуг, де низький рівень енергоефективності та високий рівень втрат енергії в процесі виробництва та постачання до кінцевого споживача разом із підвищенням цін на енергоносії призводить до стрімкого зростання цін на кінцеві послуги.

Зміни в законодавстві, які вступають в силу з 2016 року, передбачають передання повноважень з прийняття рішень від ЖЕКів до ОСББ (об'єднання співвласників багатопверхових будинків) та ЕКСО-підприємств (енергосервісних підприємств) мають на меті забезпечити встановлення конкурентоспроможної ринкової ціни на відповідні послуги.

Саме тому зміни, які передбачаються в системі управління житловим фондом можуть створити необхідні умови для поступового покращення ситуації. Мова йде про вступ в дію норми Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» (№ 1565 від 14.05.2015), за якою в будинках, де не було створено ОСББ, передбачається призначення управителя на конкурсних засадах виконавчим органом місцевої влади [7]. Даний закон дає можливість самостійно обирати постачальника послуг для будинку та відмовлятися від них у разі неякісного обслуговування. Фактично, це

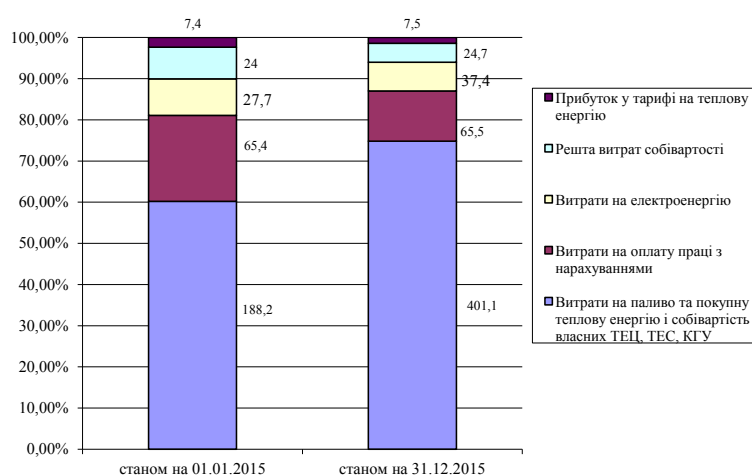

Рис. 4. Структура середньозваженого тарифу на теплову енергію для потреб населення, грн./Гкал.

означає відхід від монополії ЖЕКів, створення конкурентних ринкових умов у сфері надання житлово-комунальних послуг, що відкриває шлях для залучення ресурсів фінансового ринку, необхідних для скорочення споживання обмежених, дорогих ресурсів, підвищення рівня ефективності їх використання.

Висновки і пропозиції. Процеси реформування житлово-комунального господарства та фінансової системи країни відбуваються паралельно, підсилюючи один одного і створюючи умови для вирішення цілої низки проблем, які накопились за часи незалежності України. Саме завдяки поступовому відходу від монополії ЖЕКів, наданню можливості власникам квартир у багатопверхових будинках спільно керувати будинком і укладати угоди на постачання комунальних послуг створюються умови для відновлення житлового фонду, підвищення енергоефективності будинків, скорочення витрат, пов'язаних із наданням необхідних послуг (зокрема з опалення та забезпечення гарячою водою).

Основними завданнями реформування сфери теплопостачання в Україні має стати:

1) захист споживачів, підвищення рівня забезпеченості населення послугами теплопостачання в необхідних обсягах, висока їх якість та доступні ціни;

2) забезпечення права власників житла обирати виконавця послуг з обслуговування житлових будинків та впливати на якість його утримання;

3) формування нової системи управління житлово-комунальним господарством, нових інститутів управління житловим фондом, що базуються на системі договірних відносин;

4) створення умов для беззбиткової діяльності підприємств сфери теплопостачання, накопичення інвестиційних ресурсів з метою їх технічного переоснащення та розвитку комунальної інфраструктури;

5) зменшення технологічних витрат та втрат ресурсів, впровадження прогресивних технологій шляхом реалізації пілотних інвестиційно-інноваційних проектів;

6) відновлення аварійних об'єктів теплового господарства.

Список літератури:

1. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24.06.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>
2. Закон України «Про теплопостачання» від 02.06.2005 р. № 2633-IV. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2633-15>
3. Звіт про результати діяльності НКРЕКП у 2015 році [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/>
4. Муніципальна енергетика: шляхи підвищення ефективності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.journalesco.co.ua/2011_6/art159.htm
5. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Панасенко, І. О. Особливості функціонування та розвитку житлово-комунального господарства в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Панасенко. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/11.pdf>
7. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII // Відомості Верховної Ради України. – № 29. – 2015. – С. 262.

Перчук О.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

**ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ ТЕПЛОСНАБЖЕНИЯ
В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ****Аннотация**

В статье рассматриваются проблемные вопросы функционирования предприятий сферы теплоснабжения в контексте текущего реформирования в направлении децентрализации сферы жилищно-коммунального хозяйства страны. Данные вопросы исследованы во взаимосвязи с процессами изменений в системе местного самоуправления страны и децентрализации финансовой сферы.

Ключевые слова: децентрализация, эффективность, жилищно-коммунальное хозяйство, предприятия тепловых сетей, проблемы, реформирование, тариф.

Perchuk O.V.

Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Grygoriy Skovoroda

FUNCTIONING OF ENTERPRISES HEAT SUPPLY IN A DECENTRALIZED**Summary**

This article examines issues of functioning of enterprises of heat supply in the context of the current reform towards decentralization of the housing and communal economy. These issues are explored in conjunction to the processes of changes in the country's local government and decentralization of the financial sector.

Keywords: decentralization, efficiency, utilities, enterprises of heating systems, problems, reform tariff.